

China wil respect

Westerlingen bekijken China als in een toverspiegel, zegt Chinakenner en hoogleraar Stefan Landsberger. Die spiegel toont hen vaak wat er niet is en houdt verborgen wat er wel gebeurt. Onbegrip en onderschatting liggen op de loer. “China wil respect.”

Marjan Slob

China staat volop in de belangstelling van het Westen. Het land maakt een ongekeerde ontwikkeling door en eist zijn plek op het wereldtoneel op. Stefan Landsbergers donkere ogen leven op bij al die aandacht voor China. “China, ik vind het een briljant land!”, zegt hij.

In de jaren tachtig kwam Landsberger voor het eerst in China en sindsdien bezoekt hij het land bijna jaarlijks. In die decennia heeft hij het nieuwe China zien ontstaan. “Het is fascinerend mijn vrienden daar te zien veranderen. Ze zijn trots, tronen me steeds mee naar een gebouw dat er vorige keer nog niet stond.”

Verkleedpartij

Het komt er nu op aan, zegt hij, om China te begrijpen – en vooral goed te beseffen hoe ánders het land is. “Gun Chinezen hun verkleedpartij en een mooi fotomoment. Maar neem hen ondertussen serieus. Zorg dat ze zich gerespecteerd weten.”

China kan bogen op vijfduizend jaar cultuurgeschiedenis. Mede om die reden ziet het land zich nog steeds als het meest ontwikkelde en geciviliseerde land ter wereld. “Vanaf de vijftiende eeuw heeft China zich in de eigen superioriteit rondgewenteld. En vergeet niet: tot het begin van de negentiende eeuw was het land qua volume de grootste economie ter wereld.”

Maar in de negentiende eeuw kwam China er hardhandig achter dat het achterop was geraakt en zich in een isolement had gemanoeuvreerd. Chinezen voelen zich sindsdien vernederd door het Westen. Symbolen daarvan zijn de vernietiging van het Zomerpaleis in 1860 en 1900 en de twee Opiumoorlogen; eigenlijk verkapte handelsoorlogen om de Chinese markt open te breken. Die schok heeft geleid tot een praktijk van *soul searching* die tot op de dag van vandaag voortduurt.

“Chinezen vinden dat het Westen van China heeft geprofiteerd. Vooral de nieuwe nationalist, denkers op de rechtervleugel, zien China als slachtoffer. Ze denken dat het Westen klaarstaat om het land weer uit te buiten.”

Omgekeerd bekijken veel westerlingen China met argwaan. Zij denken dat China een slinkse greep naar de wereldmacht aan het voorbereiden is. Landsberger: “China mag ons uit de puree halen en de euro komen redden. Maar als Chinezen zeggen: ‘Dat willen we best - onder bepaalde condities’, dan zijn de rapen gaar. Terwijl China in ruil toch echt meer invloed op de mondiale politieke besluitvorming zal willen.”

Autocratisch

Vanaf 1978 wees Deng Xiaoping enkele speciale economische zones aan bij de Parelrivier. In deze enclaves golden andere regels en ze mochten 'als eerste rijk worden'. Sindsdien is China in economisch opzicht naar het Westen toegegroeid. Maar het Chinese politieke denken verloopt nog steeds langs heel andere lijnen dan in het Westen. Landsberger: "China is een autocratisch land, de bestuursstijl is bevoogdend en paternalistisch. Dat is een gevolg van het confucianisme waarvan de hele Chinese bestuurspraktijk doordrenkt is. Confucius zei dat er maar één zon aan de hemel staat. Ofwel: de macht behoort in handen te zijn van één krachtige centrale leider die het volk voorgaat op de goede weg."

Voor Confucius is het een kosmische wet dat de meest deugdzame leider vanzelf komt bovendrijven en dat mensen van nature geneigd zijn diens goede voorbeeld te volgen. Als een leider concurrentie krijgt, móet dat dus wel betekenen dat er iets aan te merken valt op diens deugzaamheid. "Deze gedachtegang impliceert dat de leider eigenlijk geen concurrentie kan dulden. Het bestaan van een alternatief tast immers direct zijn eigen morele gezag aan."

Confucius

Een *trias politica*, een scheiding der machten naar westers model, ziet Landsberger in China niet snel ontstaan. Maar zo muurvast zit de macht nu ook weer niet in het zadel. Hij wijst op een uitspraak van de confucianistische wijsgeer Mencius uit de derde eeuw voor Christus: 'Het is niet toegestaan om in opstand te komen tegen de leider. Maar áls je in opstand komt en je hebt succes, dan ben je de nieuwe leider.' Kortom: jouw succes is een duidelijk bewijs dat de oude leider niet deugt.

Landsberger: "Daarom smoren Chinese machthebbers potentiële verzetshaarden in de kiem. Verzet is zeer bedreigend. De gedachte daaraan zou eigenlijk niet eens in de hoofden van mensen op moeten kunnen komen."

Vlammende afscheidsbrief

Intellectuelen hebben in China ook een andere rol dan bij ons. "Een westerse intellectueel volgt de macht kritisch en spreekt zich daar in vrijheid over uit. Een traditionele Chinese intellectueel weet zijn lot juist vervuld als hij de macht kan dienen – hij studeert om ambtenaar te worden. En mocht hij het oneens zijn met de macht, dan zal een Chinese intellectueel zijn onvrede via moraal uitspelen. Hij zegt dus niet: 'Ik heb een andere politieke visie dan deze leider'. Maar: 'Deze leider is zo immoreel, dat ik het niet langer kan verdragen!' En dan rest er eigenlijk niets anders dan jezelf na een vlammende afscheidsbrief in de rivier te werpen." Westerlingen zien de gebeurtenissen in China vaak als in een toverspiegel, waarschuwt Landsberger. "Wij zien dingen gebeuren die er niet zijn en wat er wél gebeurt, zien we al te vaak niet."

Een voorbeeld daarvan is de studentenopstand uit 1989 op het Plein van de Hemelse Vrede.

"Westerse journalisten beschreven die revolte als een soort Woodstockspelletje. Maar het doel van de studenten was geen democratie, ze wilden zelf sneller een positie binnen het domein van de macht vergaren."

Stinkende boeren

“Ik heb later in China met studentenleiders van het derde garnituur gesproken - degenen die werkelijk hun nek hebben uitgestoken waren al lang en breed geëmigreed. ‘Wilden jullie een *one man one vote* systeem?’, vroeg ik. Nee, nee, het was niet de bedoeling dat ‘die boeren’ een nieuwe Mao zouden kiezen!”

Chinezen, zegt Landsberger, spreken vaak met disdain over ‘het volk’. Want het volk, dat zijn ‘stinkende boeren’. Een ontwikkelde Chinees beschouwt zichzelf niet als vertegenwoordiger van het volk. Daarom ziet hij het niet snel gebeuren dat iemand uit naam van het volk probeert politieke veranderingen te bewerkstelligen. Daar zit ‘het volk’ ook niet echt op te wachten, denkt Landsberger. Met het toenemen van de welvaart is de belangstelling van de meeste Chinezen voor politieke veranderingen juist afgenomen. Veel Chinezen vrezen dat de economische verworvenheden teloorgaan als er te grote politieke veranderingen komen. *Don’t rock the boat*, is hun motto.

Onschuldig wandelingetje

“Voor meer democratie krijg je Chinezen voorlopig niet de straat op. Dat is te riskant en vermoedelijk te abstract. Maar een revolutie kan ook beginnen met een wandeling van gelijkgestemden. Je kunt in China geen actiecomité oprichten, maar je kunt wel een min of meer spontane demonstratie organiseren.” Bijvoorbeeld door via een SIM-kaart voor eenmalig gebruik een paar duizend SMS-jes te versturen waarin je oproept om collectief een ‘wandelingetje’ te maken tegen de komst van een chemische fabriek bij jou om de hoek.

Hoewel deze protestwandelingen vaak een hoog *Not In My Back Yard*-gehalte hebben, weten Chinezen in het zuidwesten dankzij de mobiele telefonie nu van de problemen en aanpak van de mensen in het noordoosten - en omgekeerd. En ze zien van elkaar dat het zin heeft om in beweging te komen.

Landsberger: “Inmiddels hebben 1,2 miljard Chinezen een mobiele telefoon, waarvan ruim tweehonderd miljoen met mobiel internet. Er is *Renren*, een Chinese variant van Facebook en *Weibo*, vergelijkbaar met Twitter. Ook de Chinese televisie kent talentenjachten waarin je per SMS kunt stemmen op je favoriet. Er is kortom een infrastructuur ontstaan die directe participatie technisch mogelijk maakt. China is nog geen *civil society*, maar de komst van internet zal de publieke sfeer wezenlijk veranderen.”

Afschrikwekkend voorbeeld

Die veranderingen gaan met horten en stoten. Het is de Chinese bestuursstijl om af en toe een afschrikwekkend voorbeeld te stellen: *killing the chicken to scare the monkeys*, heet dat. Dus wordt soms met veel tamtam een kritische blogger opgepakt, zodat iedereen weer even op zijn hoede is. Landsberger: “Het is een constant proces van het aftasten van de grenzen. Je zet één stapje, twee - en bij het derde stapje gaan opeens de zwaailichten aan. Toch zijn de grenzen sinds 1995 echt opgerekt. Het is als een gletsjer: als je ernaar kijkt, zie je niets veranderen. Maar als je terugkijkt, zie je dat hij is gesmolten.”

Zo komt in China ook langzaam een ander type bestuurder op. Tot dusver leverde vooral de topuniversiteit Tsinghua, een soort 'super-Delft', technocratische bestuurders. Zoals de huidige president Hu Jintao, een waterbouwkundig ingenieur die al in de jaren tachtig door Deng Xiaoping als toekomstige leider werd aangewezen.

Andere bestuurstijl

Maar tegenwoordig komen de leiders ook van Peking University, waar vooral juridische en sociale wetenschappers werken. Landsberger: "Dit zal gevolgen hebben voor de bestuurstijl. De technocratische aanpak zal aangevuld worden met een andere manier van kijken naar maatschappelijke processen."

Er zijn ook al democratische experimenten gaande. Zo kunnen Chinezen sinds 1998 rechtstreeks de leider van hun dorpsraad kiezen. Zo'n dorpsraad geeft land uit en stelt pachtcontracten op.

Landsberger: "Een bescheiden mandaat, maar voor de lokale bevolking van belang. Deze bestuurders worden bovendien betaald uit gemeenschapsgeld, waardoor zij in de gunst van de kiezer moeten blijven. En die raden kiezen via een getrapt systeem uiteindelijk mede het Nationaal Volkscongres. Het is een begin."

Het ministerie van Burgerzaken wil deze verkiezingsprocessen geleidelijk uitbreiden naar hogere niveaus. In 2050 zal de president van China direct worden gekozen - en het zal een vrouw zijn, beweert het ministerie.

Geblindeerde autoruiten

Volgens Landsberger valt dat nog te bezien. China, zegt hij, is een bureaucratisch en verkokerd land en zittende bestuurders staan niet te springen om afstand te doen van hun macht en privileges. "Vanaf een bepaalde rang hebben bestuurders het recht om hun autoruiten te blinderen, zodat gewone Chinezen niet naar binnen kunnen kijken. Dat is tekenend voor het gebrek aan transparantie. Wat de machthebbers doen, blijft onzichtbaar."

Kader

Stefan Landsberger

Stefan Landsberger (1955) doceert in Leiden hedendaagse geschiedenis en samenleving van China en is in Amsterdam bijzonder hoogleraar Cultuur van het hedendaagse China. Hij heeft een privéverzameling van bijna drieduizend Chinese propagandaposters, die hij in bruikleen heeft gegeven aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis. De affiches in dit nummer van *Flux* stammen uit die verzameling.